

РЕЦЕНЗИЯ

за дисертационния труд на Полина Цокова
на тема: „Регионалната политика на българската държава в Благоевградски,
Смолянски и Кърджалийски окръг
(60-те и 70-те години на XX век)
от доц. д-р Стоян Танев

Докторантката Полина Цокова насочва научноизследователския си интерес към важна, значима, съдържателна, актуална и изключително сложна тема. Нейната сложност се предопределя от исторически формиращата се триада – политика, икономика и култура-духовност, която се обуславя от характера и спецификата на взаимодействието на социалните, икономическите и екологическите подсистеми в реалното градско и селско стопанство в конкретно регионално пространство. Развитието на трите региона в Южна България – Благоевградски, Смолянски и Кърджалийски, следва да се представя като комплексен процес на изменение на тяхната икономическа, социална, образователна, професионална и друга структура в съответната териториално-пространствена регионална и локална сфера. Изменение, което има неизбежна закономерна позитивна или негативна последица като добра или лоша качествена промяна на условията на живот на човешките общности в регионите, районите, общините, градовете и селата.

Проучваното от Полина Цокова териториално икономическо и социално пространство в посочените три големи региона на България е с нееднородна структура, обусловена от променящото се състояние на условия и фактори на развитие на конкретните микротеритории. Това пространство се състои от по-малки своеобразни териториални единици. Своеобразие, предопределено от природните и трудовите ресурси, географското положение, историческите особености на развитие и етническата специфика.

Изборът на темата на докторската дисертация е научно аргументиран и поради това напълно оправдан. Досега в българската и чуждестранната историография няма индивидуална или колективна научна монография от автори професионални историци, посветена на регионалното развитие на съвременна България. Изследвания върху различни аспекти на регионалните проблеми на Република България са направени от икономисти, географи, социолози, статистици, които са представители на други обществени и природни науки. У нас все още няма престижно утвърдена и социално призната наука, наречена Регионалистика. Извън всякакво съмнение е обаче безспорната истина, че регионалните икономически, социологически, в частност и исторически изследвания, допълват, разширяват и обогатяват националната ни историческа наука.

Всеки дисертационен труд е задълбочено изследване с научни приноси, когато е написан върху оригинална и разнообразна изворова основа. В дисертацията на Полина Цокова е използван солиден масив от архивна документална информация в Централния държавен архив – София, в държавните архиви в Благоевград, Смолян и Кърджали, в държавния военноисторически архив – Велико Търново, в архива на Министерството на вътрешните работи. Използвани са данни от документи в Националния архив на Холандия в Хага. В научен оборот са включени множество документи от общо 53 фондообразователи. Особено ценни са автентичните документи от регионалните архиви, често пъти подценявани от някои професионални историци. Изследваните проблеми в трите глави на дисертацията съдържат пестеливо и прецизно анализирани информационни материали от околните вестници „Пиринско дело“ (Благоевград), „Родопски устрем“ (Смолян) и „Нов живот“ (Кърджали). Като източници на локална информация са използвани местните вестници „Пирински строител“ (Благоевград), „Неврокопска трибуна“ (Гоце Делчев), „Родопско дело“ (Мадан), „Подем“ (Кърджали), „Крумовградска трибуна“ (Крумовград), „Родопска искра“ (Черноочене). Ценна информация за текста на дисертацията е почерпена и от централните списания „Родопи“ и „Народни съвети“. Странно е обаче защо не са потърсени и използвани допълващи информационни материали от централните вестници „Работническо дело“, „Отечествен фронт“, „Земеделско знаме“, „Труд“. Авторката на дисертацията разширява информационното поле на своето изследване чрез използване с чувство за мяра на придобилата в последно време модерна популярност в историческата наука така наречената устна история. Публикуваните интервюта със съвременници на станалите радикални промени в икономическата, социалната и духовната структура на проучваните региони, в начина на живот на населението в тези региони през разглеждания период, допълват текста на официалните документи с емоциите на субективното преживяване. Като необходими източници за написване на дисертацията са използвани публикувани нормативни актове и документи, статистическа информация от справочни издания, спомени, публицистични и литературни публикации.

Авторката на рецензираната дисертация се отличава с много добра библиографска култура и показва историографска осведоменост по изследваните регионални проблеми. Това е доказателство за проявяваната от нея научна етика и професионална добросъвестност. За историографски пълнеж на своето научно изследване тя използва статии, студии и монографии, които отнасяме към социалистическата и постсоциалистическата историография - общо 217 заглавия. Досегашните публикации, свързани пряко или косвено с темата на дисертационния труд, са използвани от Полина Цокова с необходимата умерено-

балансирана обективна оценка и преоценка на различните твърдения, гледища и внушения на авторите на тези публикации.

Внимателният прочит на дисертацията ми дава основание да изтъкна съществената констатация, че в нея е постигнат задълбочен научен анализ на емпиричния материал и на историографската информация. Този анализ е съобразен с всички принципни изисквания на методиката на научното изследване.

Структурата на докторската дисертация като съвкупност от основни регионални проблеми в Южна България, тяхното съдържание и хронологическите им граници е приемлива. Тя се състои от увод, три глави, заключение, библиография и списък на по-важните съкращения. Изложението в цялата дисертация е съпроводено с 11 таблици, с които се показва възходящото развитие на регионалната икономика, образование, култура и социалната инфраструктура.

В условията на Царство България икономическото, социалното и духовно-културното състояние на региони с изключително важно национално стратегическо значение е подценявано. Потребностите и интересите на населението в тези региони са пренебрегвани от тогавашната българска държава, особено от нейните централни органи. Поради разнообразните природни дадености и наследените неравностойни стопански, обществени и пространствени структури между отделните региони на българската територия съществуват големи различия в икономическото и инфраструктурното развитие, в трудовата заетост, доходите и качеството на живот на населението. Увеличават се диспропорциите между относително развитите по-големи градски промишлени центрове и изостаналата аграрна периферия. Най-много са засегнати граничните територии и селските ареали в тях в Южна България и предимно ареалите с висока концентрация на турската етническа общност и българите мохамедани. Съществуващите драстични регионални различия в България до средата на XX век пораждаат социални проблеми, политическо напрежение и заплахата за националната сигурност при започналата студена война. Регионалната и националната икономика във всяка нормално функционираща държава са тясно свързани. Пазарната стихия не може да осигури балансирано развитие на регионите. Поради всички тези и някои други обстоятелства регионалните потребности и интереси стават ключови понятия, а държавната регионална политика е обективна необходимост за цялото българско общество.

Научната теза в дисертационния труд на докторантката Полина Цокова е съобразена с тези реалности в българското битие. Нейната същност се изразява в убедителното схващане българската държава да насочва с широки пълномощия икономическото, социалното и културното развитие на съвременна България през 60-те и 70-те години на XX век. Особено е необходимо през тези две десетилетия държавата да осъществява регионална политика, като

съсредоточава необходимите материални, финансови, човешки, кадрови и организационни ресурси за изпълнение на стратегическите набелязани цели във всички сектори на обществения живот в Благоевградски, Смолянски и Кърджалийски окръг. Към тези изоставащи региони следва да се предвиждат и насочват планирани на централно ниво инвестиции, защото те са в неравностойно положение в сравнение с други относително проспериращи български региони на Южна България е особен вид планова дейност, състояща се в разработката на стратегически решения като прогнози, проекти и програми. В тях се предвижда изпълнението на такива цели и стратегии на развитие на тези региони, реализацията на които осигурява ефективното и устойчивото им функциониране в относително дългосрочна перспектива. Дисертантката доказва с реални факти и конкретни примери превръщането на стимулираните от държавата региони в модел, при който природните дадености и географските особености заедно с културно-историческото им наследство стават полезен капитал и за националната икономика, участвайки пълноценно във формирането на брутният национален продукт и националната култура на България. Резюмираната от мен научна теза на докторантката е успешно защитена в дисертационния труд освен с логическа научно-историческа аргументация и с научно-правни аргументи. Необходимо е да поясня на членовете на уважаемото жури, че Полина Цокова е и с висше юридическо образование.

Необходимо е да се подчертае солидната теоретично-методическа обосновка на държавната регионална политика в България през 60-те и 70-те години на XX век, направена върху основата на научни изследвания на университетски и академични учени и на собственото теоретично мислене на докторантката.

В дисертацията на Полина Цокова има безспорни постижения и научни приноси.

Първо, чрез научен анализ и синтез на обилен и нов архивно-документален фактологичен материал, на статистическа информация и други данни е доказана обективната необходимост от осъществяване на държавна политика за възходящото развитие на трите големи с геополитическо значение региона в Южна България, каквито са Благоевградски, Смолянски и Кърджалийски окръг. Посочени са с основание и външнополитическите съображения в провеждането на тази политика, предвид рецидивите от негативното наследство на влошените българо-югославски, българо-гръцки и българо-турски отношения, особено през първата половина на 50-те години на XX век в условията на студената война.

Второ, с научни аргументи и доказателства са разкрити и в трите глави на дисертацията целите, принципите, същността, насоките и формите на реализация на държавната регионална икономическа, социална, образователна и културна политика. Посочени са положителните резултати в индустриалната и социокултурната модернизация

на регионите в Южна България чрез изграждане и динамично развитие на енергетиката, машиностроенето, химическата промишленост, цветната металургия, създаване отрасли на леката промишленост, постепенна модернизация на пътната мрежа, транспорта и селското стопанство, на образователната система, на културните институти, на бита и обществените нрави. Много съществен научен принос е разкриването на ускорения процес на формиране на регионалната интелигенция.

Трето, в дисертацията с основание е сложен акцент на социалната ориентация на държавната регионална политика през 60-те и 70-те години на XX век. Принципът на социалната ефективност налага и изисква при формирането на териториалните социално-икономически системи в трите региона да се имат предвид жизнените интереси на местното население с приоритетно решаване на проблема за повишаване качеството на неговия живот. Икономическата и екологическата ефективност по необходимост се отлага поради невъзможността да се извърши технологична модернизация на материалното производство.

Четвърто, в дисертацията са посочени и допусканите слабости при практическата реализация на държавната регионална политика от субективни ръководни фактори на централно и местно ниво – забавено изграждане на индустриални обекти, преразглеждането на вече приети икономически решения заради изпълнението на инвестиционните програми, допускане на нерентабилно индустриално производство, разхищение на суровини и материали, произвеждане на продукция с ниско качество и пр. (с. 35, 42, 62, 126, 151, 152, 156, 165, 166, 170, 237, 309).

Пето, много съществен принос на докторантката в нейния дисертационен труд е научното твърдение за преодоляване на най-задържащите модернизационните процеси фактори сред българите мюсюлмани в трите региона на Южна България и на българските турци в Югоизточна България – религията, като наследство от османското владичество в българските земи. С много конкретни факти е разкрита личностната промяна на голям брой мюсюлмани – българи и турци, чрез държавната регионална политика за светско образование, социална ангажираност на жените, обличането им, нов тип взаимоотношения в семейството с равноправието на жените, между генерациите, в селищната среда. Смисълът на сложния процес на промените, белязан и с драматично трудното скъсване със старото и ретроградното, е създаване на европейски културно-цивилизационни предпоставки и реалности вместо османско-ориенталските, налагане на етническите маркери вместо религиозните с цел откъсване на българите мохамедани от осmano-турската общност и приобщаването им към българската национална общност - носител на европейската цивилизационна култура.

Във връзка с идеята ми дисертацията да бъде публикувана като научна монография предлагам на докторантката Полина Цокова да продължи научно-творческите си усилия, като отстрани някои слабости и пропуски. Най-същественният недостатък в дисертационния труд е липсата на проучване в настъпилите промени в социалната структура в трите южни региона на Народна република България. Държавната регионална, икономическа и образователна политика внася промени и в социалната структура на населението в тези региони. Използването на качествено новата регионална социална стратификация в тази част на България би било принос в социалната история на съвременна България.

През последните двадесет години, т.е. в края на XX и началото на XXI век са отпечатани индивидуални и колективни научни трудове на университетски и академични учени - специалисти по регионалните проблеми на България. Използването на тези трудове като концептуална историографска информация е полезно за Полина Цокова. То би позволило да осмисли по-дълбоко осъществените сложни демографско-социални процеси в Благоевградски, Смолянски и Кърджалийски окръг през 60-те и 70-те години на XX век.

В дисертацията не е отделено място за регионалистиката като научно познание и практика в политиката на държавите с модерна икономическа, социална и образователна структура. През втората половина на XX век в развитите държави са публикувани множество регионални изследвания. Регионална политика се осъществява от правителствата на Великобритания, САЩ, Канада, Япония и в други страни с реална намеса на държавата, чрез влагане на капитали и регулиране на производствените процеси между регионите и центъра. Тази политика се характеризира с усвояване на слабо развити, т.нар. „проблемни“ територии или реконверсия на депресивни промишлени райони на свръхконцентрация на промишлени производства, с образуване на нови промишлени центрове зад пределите на градските селища, несвързани със съществуващите центрове на промишлеността, с пряка държавна намеса при разместване на производствени мощности, регулиране на миграционните процеси, работната сила, икономическата и социалната инфраструктура, с гъвкаво използване на държавното финансиране и данъчно облагане, с отпускане на субсидии, дотации, кредити, заеми и използване на други финансови механизми посредством държавния бюджет, фондове и частни компании. С провеждането на такава регионална политика на Запад и на Изток са сведени до минимум диспропорциите както в регионален, така и в общонационален план. Докторантката би могла да направи аналитична съпоставка на българската и чуждестранната държавна регионална политика, за да обоснове още по-убедително необходимостта от такава политика в социалистическа и постсоциалистическа България.

В много и различни научни области се използва теорията за графично изображение. Развитието на регионалните и на други процеси може да се представи освен с таблици и с диаграми, графики, схеми, а най-сложните явления и процеси - със структурно-логически схеми. Като приложение в дисертацията е възможно използването на фотоснимки. По такъв начин в нея ще присъства и фотолетопис, т.е. документално-илюстративно потвърждение на държавната регионална политика в Народна република България.

Посочените пропуски са лесно отстраними. Дисертационният труд на докторантката Полина Цокова е оригинално, полезно и ценно изследване, което заслужава положителна оценка. С него се прави съществен принос в научното изясняване на регионалната проблематика в българската историография.

30 август 2011 г.

Рецензент:
(доц.д-р Стоян Танев)